

INVESTIDURA COM A DOCTOR HONORIS CAUSA DE L'EXCM. SR. AMIN
MAALOUF. 6 d'abril de 2006

Magnífic rector de la Universitat Rovira I Virgili
Excm. Sr. President del Consell Social de la Universitat Rovira i Virgili,
Il·lma. Sra. Secretària General,
Senyores i senyors claustrals,
Digníssimes autoritats,
Excm. Sr. Amin Maalouf,
Senyores i senyors,

L'escriptor francòfon libanès Amin Maalouf és autor de nombroses novel·les que es desenvolupen a l'Àfrica, l'Orient Mitjà i el Mediterrani, sovint basades en esdeveniments i personatges històrics, i sempre amb un denominador comú de lluita per la coexistència i la tolerància de les diferents cultures. Diverses cultures, diverses llengües, diverses religions, diverses tradicions educatives, el clan, la ciutat, el món rural, el mar i les terres de l'interior; l'Orient i l'Occident es troben en l'eix vertebrador del pensament i la literatura d'aquest fill del Mediterrani.

Aquesta diversitat temàtica i alhora aquesta aposta i quasi obsessió per la convivència en la diversitat l'han compromès amb la militància per la pau i pel respecte a les cultures i les llengües. Tolerància, respecte, drets, multiculturalisme, identitat... l'autor va més enllà d'aquesta àrdua tasca que és la recerca de la pròpia identitat, estudiant la de la seva societat. Tot i essent testimoni de les pitjors brutalitats (al seu propi país, el país del cedre, o a la devastadora guerra de l'antiga Iugoslàvia), és capaç de transmetre al lector la creença en una societat amb possibilitats de superar-se i de conviure, enriquint-se en les seves diferències. Caminant en aquesta direcció, els seus llibres han estat traduïts a més de 27 llengües.

Va néixer a Beirut l'any 1949. La seva família tenia una llarga tradició i implicació en el compromís intel·lectual i social de la seva societat, com es pot seguir en el seu darrer llibre, *Orígens*, que tot seguit comentarem.

Es va educar en les escoles i universitats francòfones dels jesuïtes a Beirut, on va estudiar Sociologia i Economia Política. Va començar escrivint articles de política internacional al diari *Al Nahar* i ha acabat essent un dels grans escriptors francòfons de l'actualitat.

Davant la cruel guerra civil libanesa del 1976, es va exiliar a França. Va continuar la seva carrera de periodisme com a redactor en cap de *Jeune Afrique*, on va cobrir nombrosos esdeveniments importants com la guerra del Vietnam o la revolució d'Iran, i va fer reportatges en més de seixanta països, entre els quals l'Índia, Bangladesh, Etiòpia, Somàlia, Kenya, el Iemen i Algèria. A partir del 1985, Amin Maalouf es dedica plenament i exclusivament a l'escriptura, de manera que ha completat fins avui més de 10 novel·les. Ha rebut el premi Mediterrani 2004 per *Orígens*, el premi Goncourt 1993 per l'obra *La roca de Tànios* i el premi Maison de la Presse 1988 per *Samarcanda*.

Amin Maalouf ens fa viatjar des de l'inici de la nostra era fins al segle xx, sempre amb el Mediterrani com a protagonista, sempre amb la preocupació per l'altre, per l'entesa i el diàleg. Un diàleg profund, despullat de supèrbia i superioritat banal. Tots els seus escrits estan presidits per la multiculturalitat i s'hi insereixen, que sempre sura en les obres d'aquest especialista del món àrab, però sobretot especialista en la dimensió humana de les dinàmiques culturals. Els seus protagonistes viatgen sempre a través del que podríem denominar la intercivilització i la multiculturalitat. No és ara potser el moment d'evocar el "viatge" com a *leitmotiv* de la literatura escrita a la vora del nostre mar, des de l'*Ulisses* fins a Baldassare Castiglioni, des d'Ib'n Battuta fins a Elias Canetti, però sí de fer notar com el viatger construeix la seva identitat a partir de l'acumulació d'experiències diverses al llarg del seu periple, físic, vital i espiritual. Es tracta sempre d'un viatge iniciàtic que ens remet a les qüestions més profundes i alhora més elementals de la nostra existència: on arriba i fins a quin punt el nostre passat col·lectiu, les nostres identitats col·lectives ens limiten, ens aïllen dels altres éssers humans, o pel contrari ens hi apropen i, en definitiva, ens fan més i més humans.

Maalouf es converteix, per la seva personal història, per la seva literatura i pels seus orígens, en el viatger del segle XXI; en el viatger que concilia l'Orient i l'Occident, en l'interpret de la nostra recerca col·lectiva, de l'equilibri entre la identitat i la llibertat.

Els múltiples protagonistes de Maalouf són sempre el mateix ésser humà, potser el clonatge del mateix autor, obsessionat per la idea de la conciliació entre Orient i Occident, sempre amb el Mediterrani com a element actiu, com a reactiu i com a catalitzador. Les seves pàgines parlen sempre del Mediterrani i al bell mig hi apareix l'esplendor històric de Bizanci, de Constantinoble, d'Istanbul, l'Occident i l'Orient immersos en un diàleg obert i infinit.

Parlant del seu darrer llibre, *Origines*, l'autor afirma:

“Je préfère parler d'*origines* au pluriel... Mais j'éprouve le besoin de remonter aux origines, de revenir aux sources de l'écriture, de reconnaître l'apport des fondateurs. C'est ma manière de voir le monde, toujours en perspective, à partir d'un travail de mémoire. C'est aussi mon histoire. Je suis quelqu'un qui ne perd jamais de vue qu'il vient d'une région millénaire qui connut à la fois les influences égyptienne, mésopotamienne et grecque.”

Efectivament, com els grans autors contemporanis, la literatura de Maalouf és indistriablement una aventura escriptural i personal. Es tracta d'una aventura amb aires d'autoafirmació i al mateix temps de recerca de la unitat en la diversitat cultural, en la civilitat múltiple i única. Però en aquesta aventura és fàcil caure en el pensament “enciclopèdic” de transformar l'obra literària i creativa en pura erudició; per això Maalouf recorre —com ell mateix ha reconegut— al consell de Brecht: esborrar tota traça de la recerca que s'amaga al darrere de l'obra.

Però voldria reprendre el fil del principi de les meves paraules quan feia referència als dos eixos de la “vocació” d'Amin Maalouf: la interculturalitat i la mediterraneïtat. Dos conceptes que en si mateixos mereixerien hores de debat, de reflexió i ben segur de discrepàncies.

Per Maalouf, escriure és l'exercici necessari per trobar/retrobar la diversitat cultural, convivint en un món complex que es contradia amb una pretesa unitat, sempre temptadora per simple, però que engendra sens dubte tots els

monstres des dels orígens del mon. L'autor libanès es transforma així en un militant de la interculturalitat sense límits a través de les filigranes històriques que sorgeixen dels seus personatges, immersors sempre en el viatge etern. Així va construir una obra que es converteix en lloc de troballes constants: un llibre, una paraula, un espai, una roca, una casa, una carta. En definitiva, en una partitura musical transformada en una polifonia de personatges, de llocs, de trobades. I sempre amb el Mediterrani com a protagonista callat i alhora actiu. La seva ombra plana sempre sobre els qui circulen per les pàgines dels llibres de Maalouf. La mar mare, que evocava en aquest mateix Paraninf el nostre bon amic Bichara Khader, ens engendra, ens amanyaga, ens vigila. Un Mediterrani present sempre en l'obra de Maalouf. Per copsar-ho els proposo repassar breument el contingut dels seus llibres:

Les croades vistes per els àrabs (1983). Juliol del 1096. Fa calor davant de les muralles de Nicea. A l'ombra de les figueres, entre els jardins florits, circulen inquietants notícies: una tropa formada per cavallers, soldats de peu, però també de dones i criatures, marxen sobre Constantinoble. Es diu que tots porten cosides sobre el pit unes bandes de teixit formant una creu.

Els criden que vénen per exterminar els musulmans fins a la mateixa Jerusalem. Són els "franjs". S'estaran durant dos segles a Terra Santa, fent el pillatge i matant per la glòria del seu Déu. Aquesta incursió d'Occident al cor del món musulmà marca l'inici a Occident d'un llarguíssim període de decadència i obscurantisme. En terres de l'Islam encara avui és percebut com una violació.

Lléo l'Africà (1986). Aquesta autobiografia imaginària parteix d'una història real. El 1518 un ambaixador magrebí, que retorna del seu pelegrinatge a la Meca, és capturat per pirates sicilians i l'ofereixen com a regal a Lleó X, el gran papa del Renaixement. Aquell viatger es deia Hassan al-Wazzan. Va esdevenir el geògraf anomenat Giovanni Leone de Mèdici, dit Lleó l'Africà. La seva vida, corulla de passions, de perills i d'honors, i que subratlla els grans esdeveniments del seu temps, és realment fascinant: viu a Granada durant la conquesta cristiana; tot i que és la seva terra, ha de fugir perseguit per la Inquisició. Es troba també a Egipte després de la pressa pels otomans. Viatja també a l'Àfrica negra en el punt àlgid de l'imperi d'Askia Mohamed Touré.

Finalment, a Roma, en ple Renaixement, on es troba durant el saqueig que hi van fer les tropes de Carles V. Home d'Orient i d'Occident, home d'Àfrica i d'Europa, difícilment podríem trobar en la història un personatge que representi tan bé els desitjos i les ambicions del segle XVI, i per què no, del nostre món actual.

Samarcanda (1988), premi des Maisons de la Presse. Samarcanda representa la Pèrsia d'Omar Khayyam, el poeta del vi, del lliure pensament, de l'astronomia genial, però també la Pèrsia de Hassan Sabbah, fundador de l'orde dels Assassins, la secta xiïta més temible de la història. *Samarcanda* és l'orient del segle XIX i el principi del segle XX, un viatge per l'univers on els somnis de llibertat sempre van desafiar els fanatismes.

Els jardins de la llum (1991). Quan evoquem les paraules *maniqueu* o *maniqueisme* rarament pensem en Mani, el pintor, el metge i el filòsof oriental del segle III que els xinesos anomenen “el Buda de la llum” i els egipcis “l'apòstol de Jesús”. A l'inici de l'era cristiana, molt a prop de la riba del Tigris, començava la història d'un home, batejat amb el nom de Mani, que amb el temps arribaria a ser el fundador d'una doctrina universal, conciliadora de tres religions i reveladora d'una visió del món profundament humana i tan audaç que acabaria essent perseguida per tots els imperis del seu temps. La seva tolerància li va valer persecucions, el suplici i l'odi. Mil anys després, l'acusació de maniqueisme van conduir els albigesos a la mort i al seu extermini. Únicament un autor nascut en un Líban esquinçat i torturat pels fanatismes podia explicar l'aventura de la seva existència.

El primer segle després de Beatriu (1992). Què pot passar després que sortilegis mil·lenaris es conjuguin amb una ciència moderna, competitiva i desprovista d'ètica? A l'inici hi trobem misterioses fades, localitzades pel narrador en un mercat egipci, afavoridores del naixement de mascles. Comença aleshores l'epopeia d'un home apassionadament lligat a la “feminitat del món”.

La roca de Tànios (1993), premi Goncourt. Escriu Maalouf: “Le destin passe et repasse à travers nous, comme l'aiguille du cordonnier à travers le cuir qu'il façonne.” Per Tànios, el noieta de les muntanyes libaneses, el destí ve marcat

pel misteri que envolta el seu naixement: fill de la bella Làmia, els rumors sobre la identitat del seu pare verdader circulen per tot el petit país. Tot d'una el destí es tornarà a creuar a la seva vida quan, en els anys trenta del segle XIX —en el moment que l'Imperi otomà i l'Imperi britànic es disputen el seu país—, el dia que és assassinat un cap religiós condemnarà Tànios a l'exili i a convertir-se en un heroi llegendari i alliberador del seu poble.

Les escales de Llevant (1996). “Escala de Llevant” era el nom del rosari de ciutats de comerciants per on els viatgers d'Europa accedien a l'Orient mític. De Constantinoble a Alexandria, tot passant per Esmirna, Adana o Beirut, aquestes ciutats van ser durant segles lloc de mescla de cultures, on es podien sentir multitud de llengües, veure múltiples costums i credos. Aquell univers precari que la història havia anat construint havia d'acabar **essent** destruït sense misericòrdia. L'heroi d'aquesta novel·la, Ossyane, és justament un d'aquests homes torbat pel seu entorn cruel. De l'agonia de l'Imperi otomà a les dues guerres mundials i a les tragèdies que encara avui esquincen el Pròxim Orient, la seva vida serà com un bri de palla en una tempesta.

Pacientment recorda i explica la seva infantesa principesca, la seva àvia dement, el seu pare insurgent, el seu germà arruïnat, la seva estada a la França ocupada pels nazis, la retrobada amb la seva estimada i fugitiva Clara, els seus moments de fervor, d'heroisme, de somnis; després, el descens als inferns. Desposseït de futur, de dignitat, privat de les alegries més simples, què li resta? Un amor amatent. Un amor tranquil però fort. Potser fins i tot més fort que la història.

Les identitats que maten. Per una mundialització que respecti la diversitat (1998). Maalouf s'interroga sobre el concepte d'identitat, sobre les passions que aquest concepte suscita. Per què pot resultar tan difícil assumir diverses pertinences? Per què en aquest món contemporani assistim a la negació de l'altri? Hi ha una llei històrica que condemna els éssers humans a matar-se en nom de la seva suposada identitat? És per rebuig a aquesta fatalitat que Maalouf ha escrit *Identitats que maten*, un llibre lúcid i ple de saviesa, ple d'inquietuds però també obert a l'esperança.

Le Périple de Baldassare (2000). El narrador de la història, Baldassare Embriaco, genovès d'Orient i negociant de curiositats, s'embarca en un llarg períple el 1665, a la recerca d'un llibre que ha de portar la bonança a un món desemparat.

El narrador explica sobretot la recerca personal per trobar sentit a la pròpia existència. Al llarg del seu períple mediterrani, Baldassare travessa països i viles incendiades per l'odi i la guerra. Es troba cara a cara amb la por, l'engany, la traïció i la desil·lusió; però troba també l'amor just en el moment que menys podia esperar-se.

L'amour de loin (2000). Òpera de Kaija Saariaho en cinc actes amb llibret de Maalouf, estrenada a l'agost de 200 a Salzburg i reestrenada al novembre 2001 al Teatre du Châtelet de París. Ambientada a l'Aquitània del segle XII i el Pròxim Orient del mateix convuls segle, ens acostava a la vida del príncep de Blaye, que aspira a un amor diferent del dels joves del seu rang, que el portarà finalment al castell de Trípoli, on trobarà el seu amor.

Orígens (2004). Diu Maalouf: "Pertanyo a una tribu que des de sempre viu com a nòmada en un desert de la mida del món. Els nostres països són oasis dels quals marxem quan s'asseca el manantial; les nostres cases són tendes vestides de pedra; les nostres nacionalitats depenen de dates i de vaixells. L'únic que ens vincula, per sobre de les generacions, per sobre dels mars, per sobre de la Babel de les llengües, és el run-run d'un cognom."

I finalment,

Adriana Mater (2006). Òpera amb música de Kaija Saariaho i llibret d'Amin Maalouf, que s'estrenà aquest mateix dilluns a l'Òpera de París. Pren com a motiu la gran pregunta dels drames humans del segle XX: el perdó, és possible en tota circumstància? Maalouf ens respon: "La música és probablement l'art més ben dotat per arruïnar l'odi, i encara que el combat contra l'odi sia una lluita sense fi, les armes per a aquest fi es troben en la vocació més profunda de la música." Una afirmació que ben segur compartirien el palestí Edward Said i l'israelià Daniel Barenboim.

Podem constatar en tota l'obra d'Amin Maalouf dues preocupacions que s'entrecreuen, es complementen i enriqueixen tot el discurs: la dualitat diàleg/enfrontament entre cultures al llarg de la història a l'entorn del Mediterrani; i el cosmopolitisme, l'obertura intel·lectual mai contraposada a les arrels plurals, complexes i múltiples, mai viscuda com una pertinença intangible i ahistòrica.

Probablement això ens commou i ens interroga a nosaltres, catalans que vivim en la dualitat de mantenir la nostra cultura i la nostra llengua, malgrat els perills de la globalització, que pretén anorrear els pobles minoritaris, i la nostra vocació històrica d'intercanvi cultural i d'obertura a l'altri.

Maalouf afina bé quan diu: "Si no es treballa perquè tothom pugui assumir les seves múltiples pertinences, si els nostres contemporanis no poden conciliar la seva necessitat d'identitat amb una obertura franca i sense complexos a les cultures diferents i se senten obligats a escollir entre la negació de si mateixos i la negació de l'altre, formarem legions de bojós sanguinaris, legions de desequilibrats."

És potser en aquest petit treball on l'autor es despulla més francament, on transmet al lector les angoixes d'un home que ha vist com la guerra civil enfrontava els seus conciutadans. És un text manifest que ve a dir faig literatura justament per explicar que no estic d'acord amb aquesta violència, amb aquesta manera d'escriure la història. Em revelo contra això i ho faig amb la més sofisticada de les armes, l'escriptura.

Ho fa remuntant-se a les croades, als mercaders genovesos del XVII, als territoris otomans del final de l'Imperi o al seu Líban del segle XX, però sempre amb la mirada posada en la més estricta contemporaneïtat: tot en l'obra de Maalouf remet a la tristesa de la guerra, a la necessitat del diàleg entre cultures i sobretot recorre al sentiment humà més elemental, l'amor. Saladí o Lleó l'Africà no són peces arqueològiques o divertiments intranscendents, són protagonistes dels nostres dies. Són els nostres contemporanis. Per això els rescata Maalouf, per explicar, sense paternalismes estèrils, el seu concepte de diàleg intercultural, el seu concepte de cultura d'acollida; en definitiva, el seu concepte de l'home en un entorn proper a la seva mesura, el Mediterrani.

És per això que aquesta literatura interpel·la el lector, naturalment el distreu, el fa apassionar-se amb els protagonistes, amb la Clara de les *Escales de*

Llevant, amb el vell Gebrayel, amb Hasan el Lleó, anomenat l'Africà,...però sobretot l'apropa a l'imaginari dels pobles el *mare nostrum*, el Mediterrani. Totes aquelles veus que vénen des de la nit dels temps se'ns acosten a cau d'orella, de la mà de Maalouf, i ens configuren un món que reconeixem immediatament com el "nostre", el que ens dóna forma, el que ens fa ser com som.

L'obra de Maalouf té molt a veure amb els mosaics de les parets i de les terres del Bardo, a Tunísia, o sense anar més lluny, del nostre Museu Arqueològic de Tàrraco. Recorrent una a una les seves tessel·les i les seves escenes, ultra meravellar-nos amb la bellesa, ens permeten reconstruir tots els nostres mites col·lectius, la nostra història comuna, les nostres experiències traumàtiques.

Les obres de Maalouf tenen el mateix sentit, polièdric, ens interroguen, ens neguitegen i alhora actuen com a bàlsam, ens obren a un món de fraternitat possible.

L'obra de Maalouf no és, però, un catecisme, un manual de bona conducta. És un cant a la diversitat i al diàleg, a l'exuberància mediterrània i a l'apassionament, a l'horitzó del retorn i del viatge enriquidor.

Senyores i senyors, la nostra societat ha tingut una relació complexa amb el Mediterrani. Durant dècades ens semblava que havíem de mirar "nord enllà, on la gent és culta i feliç", que deia el nostre gran poeta Espriu. I ens molestava una mica sentir-nos mediterranis, ens neguitejava pensar que portàvem a la sang aquest mar embravit per segles d'enfrontament, crèiem que el Mediterrani era per distreure, no pas per pensar, que els clàssics grecs ja havien esgotat el pensament creatiu, que ara la modernitat venia del nord. Sortosament una nova mediterraneïtat, despullada de vanitat i de prepotència, s'ha instal·lat al bell mig de nosaltres, amb el compromís de fer compatible el nostre estil de vida amb la creativitat moderna. A aquest esforç hi han de contribuir de manera significativa els universitaris, i en especial una universitat com la Rovira i Virgili, banyada pel Mediterrani i compromesa amb els grans problemes del nostre entorn. Per això crec que es tan pertinent reconèixer intel·lectuals d'arreu, compromesos amb la pau i el diàleg entre cultures al Mediterrani. De tots ells, Amin Maalouf n'és un representant insigne. Rebent-lo com a company nostre en el Claustre de la

nostra *alma mater*, ens comprometem a seguir lluitant per un món just i solidari, respectuós amb la diversitat i militant de la pau.

Merci M. Amin Maalouf, pour être aujourd'hui avec nous, mais sur tout merci beaucoup pour nous ouvrir ton cor et ton espoir, qui déjà appartient un peu à tous tes lecteurs, et merci aussi pour travailler pour un Méditerranée prospère et ouvert à tout le monde.

I moltes gràcies a tots vostès per la seva atenció.

Rector Magnífic, en la mesura que m'ha estat possible, he exposat la vida i obra de l'Excel·lentíssim Senyor Amin Maalouf. Crec, doncs, haver dit prou perquè amb la vostra autoritat li sigui atorgat el reconeixement dels seus mèrits. Per tant, Rector Magnífic, us demano que us digneu nomenar doctor honoris causa l'Excel·lentíssim Senyor Amin Maalouf i incorporar-lo a la nostra Universitat.